

„LA IZVOARELE IMAGINAȚIEI CREATOARE”

**Studii și evocări în onoarea
profesorului Mircea Borcilă**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

**Editori:
Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop**

Argonaut & Eikon

Seria: PHILOGIA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LA izvoarele imaginației creatoare : studii și evocări în onoarea profesorului Mircea Borcilă / editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop. – Cluj-Napoca : Argonaut, – București : Eikon , 2022. –

Bibliogr.

ISBN 978-606-085-113-4

ISBN 978-606-49-0753-0

I. Faur, Elena

II. Feurdean, Diana

III. Pop, Iulia

IV. Borcilă, Mircea (despre)

082.2(Borcilă,M.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DOI: 10.26424/978-606-085-113-4

© Autorii își asumă răspunderea pentru ideile exprimate în materialele publicate./ The authors assume all the responsibility for the ideas expressed in the published materials.

Editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop

Tehnoredactare și copertă: Ioachim Gherman

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	17
Mircea Borcilă – Un promotor ilustru al științelor culturii.....	21
Mircea Borcilă – Activitate științifică și editorială	41
REVERBERAȚII	63
Iulian Boldea Sub zodia integralismului.....	65
Sanda Cordoș Schiță de portret în mișcare	72
Alin-Mihai Gherman Trei cuvinte rare	75
Ion Istrate Cum l-am cunoscut pe Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Correspondența dintre Mircea Borcilă și Eugeniu Coșeriu	83
TEORIA ȘI FILOSOFIA LIMBAJULUI.....	121
Mircea Flonta Abordarea naturalistă și abordarea istoric-culturală a cercetării limbajului în viziunea lui Eugeniu Coșeriu	123
Jesús Martínez del Castillo La filosofía hecha lingüística	145

CUPRINS

Dumitru-Cornel Vîlcu Sensul celor patru – o conversație imaginară despre poezie (și înțelegerea omului in-actual)	169
Floarea Vîrban Lingvistica [integrală] – știință eidetică?	206
HERMENEUTICĂ ȘI SEMIOTICĂ	227
Lucia Cifor Statutul și identitatea hermeneuticii literare	229
Aurel Codoban Trei întâlniri teoretice cu poeticianul Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Semiotica cognitivă și lingvistica cognitivă	277
LINGVISTICĂ, PRAGMATICĂ ȘI POETICĂ	315
Maria Aldea Termeni de gramatică. O abordare lexicografică	317
Iulia Bobăilă La metáfora científica y la anulación de la incongruencia. Implicaciones traductológicas	333
Oana Boc Poezia lui Gherasim Luca – armonia unei lumi dizarmonice. O abordare funcțional-tipologică	344
Eugenia Bojoga Dezbaterea limbă română sau „moldovenească” în spațiul online rusesc	364

CUPRINS

Pompiliu Crăciunescu O tainică relianță: poetician – poet	396
Daniela Filip La nature sémantique de l'ironie textuelle. Une approche de la perspective de l'intégralisme linguistique	407
Rodica Frențiu Tipologia textuală și discursul hagiografic	423
George Dan Istrate Metafora în terminologia artelor vizuale în română și italiană.....	441
Mariana Istrate Substitute stereotipice ale coronimelor în limbajul publicitar al turismului	454
Victoria Jumbei Configurații semantice cognitive în <i>Povestea lui Harap-Alb</i> de Ion Creangă	469
Mihai Lisei Cuvântul scris și fotografia în reportajul de ziar. Modalități de analiză	480
Rodica Marian Subiectul absolut al artei și alteritatea creatoare	498
Ion Mării Note lexicografice	513
Nicoleta Neșu Câteva observații legate de rolul profesorului-vorbitor de limbă maternă în traducerea pedagogică utilizată în predarea limbilor străine.....	533
Cristian Pașcalău Modul orfic în poezia lui Teofil Răchițeanu. O abordare în lumina poeziei antropologice.....	543

CUPRINS

Iulia Pop Prolog de Nichifor Crainic. O lectură în cheie „semantic-logică” (Revelații la cursul de poetică)	569
Liana Pop Parcours métaphoriques: de l’écrit à l’oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică O privire, din perspectiva lingvisticii coșeriene, asupra vocabularului religios reflectat în dicționarele generale de limbă	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua’s Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă Desemnarea metaforică a <i>vieții</i> în limba română	641
Cristina Varga Metaforele conceptuale ale socializării online în limba română	669
Dina Vîlcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689
INTERFERENȚE CULTURALE	709
Doru Radosav Cărțile sfinte și retorica sentimentului religios	711
Ion Taloș Despre întâlnirile dintre culturi și efectele lor	720

CUPRINS

Rudolf Windisch
**Mircea Borcilă macht Eugenio Coseriu
in Cluj-Napoca bekannt 725**

FOTOGRAFII..... 745

LISTA CONTRIBUTORILOR 759

TABULA GRATULATORIA..... 787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TABLE OF CONTENTS

FOREWORD	17
Mircea Borcilă – An Illustrious Promoter of Cultural Sciences	21
Mircea Borcilă – Scientific and Editorial Activity	41
REVERBERATIONS	63
Iulian Boldea Under the Sign of Integralism	65
Sanda Cordoș A Portrait Sketch in Motion	72
Alin-Mihai Gherman Three Rare Words	75
Ion Istrate How I Met Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Correspondence Between Mircea Borcilă and Eugenio Coseriu	83
THEORY AND PHILOSOPHY OF LANGUAGE	121
Mircea Flonta The Naturalistic Approach and the Historical-Cultural Approach to Language Research According to Eugenio Coseriu	123
Jesús Martínez del Castillo Philosophy Made Linguistics	145

TABLE OF CONTENTS

Dumitru-Cornel Vâlcu <i>The Sense of Four – An Imaginary Conversation on Poetry (and the Understanding of the In-actual Man)</i>	169
Floarea Vîrban [Integral] Linguistics – an Eidetic Science?	206
HERMENEUTICS AND SEMIOTICS	227
Lucia Cifor The Status and Identity of Literary Hermeneutics	229
Aurel Codoban Three Theoretical Encounters With the Poetician Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Cognitive Linguistics and Cognitive Semiotics	277
LINGUISTICS, PRAGMATICS, AND POETICS	315
Maria Aldea Grammar Terms. A Lexicographical Approach	317
Iulia Bobăilă The Scientific Metaphor and the Cancellation of Incongruency. Translation Implications	333
Oana Boc The Poetry of Gherasim Luca – The Harmony of a Disharmonious World. A Functional-Typological Approach	344

TABLE OF CONTENTS

Eugenia Bojoga The Romanian vs. "Moldovan" Language Debate in the Russian Online Space	364
Pompiliu Crăciunescu A Mysterious Reliance: Poetician–Poet	396
Daniela Filip On the Semantic Nature of Textual Irony. An Approach in the Light of Linguistic Integralism	407
Rodica Frentiu Textual Typology and the Hagiographic Discourse	423
George Dan Istrate Metaphor in the Terminology of the Visual Arts in Romanian and Italian	441
Mariana Istrate Stereotyped Substitutes of Coronyms in the Language of Tourist Advertising	454
Victoria Jumbei Semantic-Cognitive Configurations in <i>Povestea lui Harap-Alb</i> by Ion Creangă	469
Mihai Lisei The Written Word and the Photo in the Newspaper Report. Possibilities of Analysis	480
Rodica Marian The Absolute Subject of Art and the Creative Alterity	498
Ion Mării Lexicographical Notes	513
Nicoleta Neșu Some Observations Regarding the Role of the Native Speaker Teacher in Pedagogical Translation Used in Foreign Language Teaching	533

TABLE OF CONTENTS

Cristian Pașcalău The Orfic Mode in the Poetry of Teofil Răchiteanu. An Approach in the Light of Anthropological Poetics	543
Iulia Pop “Prolog” by Nichifor Crainic. A Key Reading in Logical Semantics (Revelations in the Poetics Course)	569
Liana Pop Metaphorical Pathways: From Writing to Oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică Some Remarks on E. Coseriu's Structural Semantics and its Relevance for Lexicographic Definitions	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc BCU Cluj / Central University Library Cluj The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua's Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă The Metaphorical Designation of <i>Life</i> in the Romanian Language	641
Cristina Varga Conceptual Metaphors of Online Socialization in Romanian	669
Dina Vilcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689

TABLE OF CONTENTS

CULTURAL INTERFERENCES	709
Doru Radosav	
The Holy Books and the Rhetoric of Religious Feeling	711
Ion Talos	
On the Encounters Between Cultures and Their Effects	720
Rudolf Windisch	
Mircea Borcilă Makes Known	
Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca	725
PHOTOS	745
THE LIST OF CONTRIBUTORS	759
TABULA GRATULATORIA	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

POMPILIU CRĂCIUNESCU¹

O TAINICĂ RELIANȚĂ: POETICIAN-POET

1. TIPO/ TOPO/ LOGIA POESISULUI DISCURSIV

În finalul excepționalului său construct teoretic din 1987, *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice* – text-pivot al studiilor pe care le-a consacrat acestei problematici –, poeticianul Mircea Borcilă scrie: „Considerăm că setul unitar de criterii primare propuse trebuie să aibă o aplicabilitate universală în câmpul textelor poetice și îndrăznim să credem că cele două categorii funcțional-tipologice, definite pe baza lor, ilustrează distincția tipologică cea mai generală la nivelul procesului de poesis discursiv” (Borcilă 1987: 193).

Din această (prea) modestă mărturie, *aspectul* ce îmi atrage irezistibil atenția este *aplicabilitatea*, astfel încât, înainte de a-l aprofunda într-un sens precis, un survol (în „zbor invers”) al teoriei în discuție se impune, seamă ținând mai ales de faptul – *capital* – că tipologia poetică elaborată de către Mircea Borcilă este rezultatul iscodirii analitice a procesului creator de sens *prin* și *dincolo* de limbaj, dar începând cu „momentul primar al construirii ‘lumii’ textului” (*ibidem*: 186), i.e. cu nivelul de maximă profunzime al actului de poeză.

Valorizat sub zodia binarismului metaforic blagian, acest *moment primar* este determinant pentru *finalitățile sensului*, întrucât aici se produce orientarea izvoarelor sale: fie pe un făgaș existențial-axiologic sintactic, cu finalitate în *delta plasticizantă*, fie pe un făgaș existențial-axiologic semantic, care nutrește *delta revelatoare, translingvistică* a sensului. Cele două categorii funcțional-tipologice astfel conturate subîntind modele de construcție referențială distincte, respectiv *modelul diagramatic* și *modelul simbolic*, fiecare cu subdiviziunile sale. Procesul de *poesis discursiv plasticizant-diagramatic* „tălmăcește” lumea în imagini concret-senzoriale obținute prin *conservarea coerenței semantice* (tip poetic sintactic) sau prin *distrugerea coerenței discursive* (tip poetic

---

¹ Universitatea de Vest, Timișoara; pompiliu.craciunescu@yahoo.com.

asemantic-asintactic). La rândul său, *orientarea revelatoare* a procesului de poesis discursiv, i.e. *creația de lumi*, se bifurcă în *simbolic-mitic* (tip poetic-semantic) și *simbolic-matematic* (tip poetic semantico-sintactic).

Așa se prezintă, în linii foarte generale, tabloul tipologic, cvadruplu structurat, al textualității poetice, în viziunea lui Mircea Borcilă. De remarcat că, în pofida rigorii carteziene, edificiul său teoretic nu poartă și straietele austere ale logicii disjunctive, toate cele patru instanțe ale poesisului participând la o *plenitudine complementară*, cu dense reverberații în planul mai vast al ontologiei culturii, acolo unde se manifestă și alte făgașe discursive: filosofic, științific, religios. De asemenea, în consonanță cu paradigma integralistă în care Mircea Borcilă însuși își va înscrie demersul teoretic (Borcilă 1997), trebuie subliniat că o veritabilă poetică a culturii nu poate fi fondată decât pe textualitatea poetică/ literară, de vreme ce numai în spațiul acesteia se pot actualiza *toate* posibilitățile limbajului (Coșeriu 2009).

Articulațiile de detaliu ale paradigmei conceptuale elaborate de către Mircea Borcilă sunt prezentate pe larg în lucrările străluciților săi discipoli din cadrul Centrului de Studii Integraliste, profesorul fiind și un *mare creator de Școală*: Emma Tămâianu-Morita (2001), Lolita Zagaevschi Cornelius (2005), Oana Boc (2007), Cornel Vilcu (2010), Eugenia Bojoga sau Elena Faur, Alexandrina Tomoiagă și Cristian Pașcalău. Aceștia sunt doar câțiva dintre cercetătorii care i-au urmat calea, punând-o creator în cuvenita lumină. Este și motivul pentru care survolul meu n-a sesizat decât punctele de maximă incandescență conceptuală ale edificiului teoretic, din tabloul schițat urmând să focalizez un singur *topos* poetic: toposul *simbolic-matematic*. Îl numesc *topos*, pentru că, în înțelegerea mea, *tipologizarea* propusă de către eminentul poetician clujean apare (și) ca o inedită *topologizare a deltelor sensului* (plasticizantă/ revelatoare), seamă ținând de făgașele pe care *izvoarele* sensului le croiesc: în zăriștea ori în abisurile limbajului.

Așadar, precum anticipam, interesul cercetării mele se leagă de aplicabilitatea categoriilor tipo/ topo/ logice, delimitate la nivelul procesului de poesis discursiv, în planul hermeneuticii literare. Mircea Borcilă însuși deschide acest orizont, exemplificând cu poezia avangardistă și poezia lui Tudor Arghezi – pentru cei doi topoi ai modelului diagramatic (asemantic-asintactic/ sintactic) –, respectiv cu Lucian Blaga și Ion Barbu, pentru topoi-i modelului simbolic (semantic/ semantico-sintactic). Ulterior, orizontul „aplicabilității universale”, invocată de către poetician în finalul studiului său, a fost adâncit/ legitimat prin investigația de anvergură întreprinsă de Oana Boc – în perimetrul deltei plasticizant-sintactice, pe direcția Arghezi–Apollinaire (Boc 2007) – sau de aceea a Emmei

Tămâianu-Morita (2001), în perimetrul deltei revelatoare, unde se regăsește Lewis Carroll, grație unui procedeu izomorf celui barbian: resemantizarea simbolic-logică a terminologiei din *Alice în Țara Oglinzilor*.

În ceea ce mă privește, situându-mă în siajul aceleiași *adânciri de orizonturi*, mă voi opri la Nichita Stănescu, care, alături de Ion Barbu, instituie un „nou concept de poeticitate” (Petrescu 1987: 17), ancorat tocmai în toposul *simbolic-matematic* din zodia revelatoare a sensului. În acest scop, i.e. *adâncirea-extindere* a toposului cu pricina, am în vedere nu atât poezia, cât poetica *poetului* Nichita Stănescu, spre o proiecta în perimetrul teoretic al *poeticianului* Mircea Borcilă.

2. DE LA POETICIAN LA POET ȘI INVERS

Considerat în perspectivă sinoptică, tărâmul metaliterar al operei lui Nichita Stănescu se coagulează în jurul preocupării constant-răvășitoare pentru limbaj. Dacă, prin sine însăși, o astfel de preocupare își înalță profilul pe linia unui orizont de veche și vie tradiție, prin natura ei intrinsecă reflecția stănesciană atestă un ireductibil dinamism transgresiv-integrator. Altfel spus, meditănd asupra limbajului – literă, cuvânt, necuvânt/ metaforă –, Nichita Stănescu edifică o *onto-poetică* ale cărei forțe portante se împletesc în delta *sensului*, atât din punctul de vedere al creației, cât și din acela al existenței. Trebuie numaidecât remarcat că această concepție dublu articulată lăuntric „respiră” plenar în climatul cognitiv post-Planck, autorul *Certării lui Euclid* gândind „o posibilă atomică a cuvintelor” și o posibilă înțelegere a omului ca pe „un accident al luminii”. Așadar, miezul onto-poeticii stănesciene pulsează sub *zodie transgresivă*, nutrit fiind deopotrivă de *sevele logicii cuantice*, funciar contradictorială, și de *sevele gândirii în imagini*, nu mai puțin contradictorie, la rândul-i. Bizuindu-mă pe un mănunchi de considerații culese din volumul *Respirări* (1982), unele cu rezonanțe în dialogurile din *Antimetafizica* (1985), voi creiona în cele ce urmează o cât mai apropiată cale susceptibilă să răzbată preajma miezului în cauză.

Seamă ținând, pe de o parte, de faptul că „talpa problemei”, cum ar spune Bлага, o constituie *limbajul* – mai exact: constituirea sensului onto-cognitiv prin/ dincolo de limbaj –, iar pe de altă parte, de *noua reliantă subiect-obiect*, legitimată de realismul cuantic, un atare demers îngăduie (de fapt, reclamă) recursul la câteva cristalizări conceptuale pentru care fortărețele disciplinare sunt revolute. Limpede formulată, premisa de la care pornesc este că, îndeaproape iscodită hermeneutic, onto-poetica stănesciană dezvăluie noduri de izomorfism cu linii de gândire deloc străine unele altora, așa cum sunt contiguitatea Werner

Heisenberg – Stéphane Lupasco – Basarab Nicolescu și aceea dintre Wilhelm von Humboldt, Lucian Blaga, Eugeniu Coșeriu, Mircea Borcilă. Totodată, adaug în treacăt, aceste vecinătăți de viziune reînnoadă atât cu dinamica heracliteană a contradictoriului, cât și, în bună măsură, cu concepția lui Aristotel despre *logos*, dar, evident, *nu* și cu logica terțului exclus. Spre a da consistență premisei, mă voi rezuma să pun în exergă trei dintre nervurile ideatice ale onto-poeticii stănesciene – *cuvântul-cuantă*, *cuvântul-organ* și *vămile sensului* –, spre a le corobora ulterior cu cel mai propice topos din paradigma poesisului discursiv elaborată de către poeticianul Mircea Borcilă.

Cuvântul-energie. Unul dintre cele mai incandescente noduri de rezonanță pe care îl am în vedere este determinat de *izomorfismul structural* dintre *cuvânt și materie*. Nichita Stănescu îl semnalează în *Despre limbajul artistic* (1982: 155–165). Visându-se „savant atomist”, poetul vorbește despre „sfărâmarea cuvintelor în atomii lor”: „poți sfărâma un substantiv la fel cum se poate sfărâma nucleul uraniului, degajând o energie formidabilă, dar nu o energie fizică, ci una morală”. Ecuația care se conturează în text este aceea dintre cuvânt, materie, conștiință: „Cuvintele ele însele erau palpabile. Nu cu mâna trupului, ci cu o invizibilă mână a conștiinței de sine, care se întindea spre ele, le lua între degete și le fărâmița ca pe niște frunze de toamnă”. În fine, dacă propozițiile sunt „un fel de echivalent sonor al materiei, trecut însă și el prin ecranul conștiinței”, „ca și particulele materiei (care, în trecere fie zis, au și ele câte un semn grafic), litera este o particulă universală a vorbirii scrise”.

Astfel percepută, relianța cuvânt-materie-conștiință îl situează pe Nichita Stănescu în vecinătatea gânditorilor complexității de talia lui Edgar Morin sau Stéphane Lupasco. Bunăoară, promotorul logicii dinamice a contradictoriului, întemeiată pe fizica modernă, afirmă că „o frază este un adevărat sistem de cuante” (Lupasco 1960: 128), cuvântul constituind locul de interferență *actualizare-potențializare* semantică. La rândul său, scriind despre „extrema complexitate” a limbajului, Edgar Morin adaugă faptul că acesta „se supune unei organizări logice și în același timp se poate lăsa purtat de analogic. [...] Gândirea nu se poate dezvolta decât combinând cuvinte cu definiție foarte precisă cu cuvinte vagi și imprecise, extrăgând din cuvinte sensul lor uzual spre a le face să migreze către un sens nou”²

² „Le langage [...] obéit à une organisation logique, et en même temps peut se laisser porter par l’analogique. [...] La pensée ne peut se développer qu’en combinant des mots à définition très précise avec des mots flous et imprécis, en extrayant des mots leur sens usuel pour les faire migrer vers un nouveau sens” (Morin 2001: 31).

(trad. n. – P.C.). Acest joc de actualizare-potențializare semantică, izomorf universului cuantic, este sesizat și de critica literară, grație argentinianului Saúl Yurkievich atunci când se apleacă asupra operei lui Octavio Paz vorbind de sensul și contrasensul, i.e. aversul și reversul cuvintelor: „Pe de o parte, cuvintele sunt câmpuri de energie, microcosmosuri mobile care se metamorfozează în interacțiune continuă, iar pe de altă parte sunt corpuri inerte, interpuneri opace între lume și conștiință”³ (trad. n. – P.C.). În *Fiziologia poeziei*, Nichita Stănescu reiterează aceeași problematică.

„Putem compara structura oricărei propoziții rostite sau scrise cu structura atomică. Putem compara formele și simbolurile lor, literele, cu structura celor mai simple particule. Ne izbește asemănarea dintre substantive și nucleu. Dintre verbe și electroni. Dintre adjective, adverbe, pronume și cuante. [...] Am putea spune, fără să aproximăm prea mult, că limbajul, cuvintele sunt umbra mărită a materiei în conștiință” (Stănescu 1982: 170-172).

Functor de relianță a conștiinței cu lumea (infiniul mic/ cuantic și infiniul mare), cuvântul are totodată „rolul de a complini discontinuitatea de percepție a structurii umane”. Această de pe urmă afirmație stănesciană poate duce cu gândul la cea de-a *treia materie* din sistemul lui Lupasco, *lumea psihicului*, acolo unde cele două infinituri se conciliază dinamic în „starea T” (terțul inclus). *Starea T* este însuși epicentrul energiilor creatoare, eliberate prin „energia formidabilă” a cuvântului „sfârâmat” precum nucleul de uraniu. „Revelația [i.e. sensul] începe cu explozia”, declară poetul în *Antimetafizica*.

Refocalizând sintetic intuițiile sale privitoare la relația *cuvânt - materie - lume interioară - sens*, ține de evidență că viziunea lui Nichita Stănescu asupra creației se singularizează în raport cu modelele constituite prin *deznodarea* orizontului către tărâmurii socotite, îndeobște, străine poeziei, așa cum este fizica cuantică. Or, cunoașterea nu are frontiere; cunoașterea autentică trebuie să fie, vorba lui Ion Barbu, „neîmpărțită”. Că lucrurile stau astfel o confirmă Basarab Nicolescu, fizician al particulelor elementare, exeget al lui Barbu și gânditor transdisciplinar. Iată una dintre teoremele sale poetice: „Întâlnirea dintre poetic și cuantic naște sensul” (Nicolescu 2013: 69). Am convingerea că Nichita Stănescu ar fi subscris entuziast nu doar la această spunere din 1994 a mai tânărului său confrate spiritual, ci și la următoarea: „Poezia

---

³ „Por un lado, las palabras son campos energéticos, microcosmos móviles que se metamorfosean en continua interacción, y por otra parte son corpúsculos inertes, interpósitos opacos entre el mundo y la conciencia” (Yurkievich 1982: 111).

este suprema aproximare cuantică a lumii. Mecanica cuantică descrie mecanica universului, în timp ce poezia îi revelează dinamica secretă” (*ibidem*: 99). Convingerea mea vine din aceea că, pe lângă cele spicuite deja, Nichita Stănescu scrisese (tot în volumul din 1982): „mi-aș îngădui să spun că poezia, în ultimă instanță, sub o miriadă de forme, este însuși câmpul gravitațional al cunoașterii în genere, nu numai prin artă” (*op. cit.*: 132). Acestea fiind spuse, și seamă ținând de spicuirile anterioare, mă întreb: ar fi, oare, hazardat să-l considerăm pe Nichita Stănescu exponent (*ante litteram*) al „poeticii cuantice” preconizate de către Basarab Nicolescu în tratatul său de teoreme?

Cuvântul-organ și hemografia. Iscodirea altor nervuri ale considerațiilor sale teoretice poate veni nu atât în sprijinul răspunsului, cuprins în întrebare de altfel, cât spre a desluși încă mai mult anvergura acestei poetici ontologic infuzată. Mai întâi, un scurt popas asupra ideii *cuvântului-ființă*, subiacent ancorată algoritmului undă-particulă. Într-o secvență din *Avatariile bunului simț*, Nichita Stănescu notează: „tot ceea ce pare plin este de fapt gol și tot ceea ce ne pare a avea consistență (de pildă lumina) are de fapt consistență prin mișcare. Urmând o consecvență de același tip vom spune că: dintre toate organele trupului uman singurul organ al ființei este cuvântul” (*ibidem*: 109). Ulterior, în *Despre limbajul artistic*, poetul vizează ceea ce s-ar putea numi, în ton cu reflecțiile sale deseori contradictorii, *autonomia dependentă* a acestuia. Cuvintele „sunt chiar ființe”: animale, păsări, plante; abstracte, însă. „Eu nu locuiesc de-a dreptul pe globul pământesc [...], ci locuiesc pe globul creierului și anume în atmosfera globului creierului, în acea atmosferă abstractă, în care chiar și stelele cerului pătrund nu prin ele însele, ci prin numele lor” (*ibidem*: 163). De remarcat că Nichita Stănescu evidențiază aici dimensiunea cognitivă a limbajului privit în globalitatea lui – floră și faună, abstracte, ale minții –, deschizând totodată drum către limbajul poetic. Peste două pagini adaugă: „Numai poezia se confundă uneori cu însăși coloana vertebrală a gândirii în imagini. Ea mi se pare cea mai apropiată de esența abstractă a cuvintelor” (*ibidem*: 165).

Gândirea în imagini și consistența/ sensul dobândit prin mișcare – idee potențată prin frecvente trimiteri la relația cuvânt-tensiune/explozie – îngăduie apropierea perspectivei stănesciene de concepția integralistă asupra limbajului, elaborată de către Eugeniu Coșeriu. Este vorba, în esență, despre două „noduri” de izomorfism: pe de o parte, de valorizarea limbajului ca activitate liber creatoare – ca *enérgeia*, în siajul lui Humboldt, și nu ca *érgon* (cod inert, prestabilit, cu simplu rost utilitar) –, iar pe de alta, de funcția primordială a acestuia, i.e. funcția semnificativă (*lógos semantikós*), fundamentală pentru finalitatea poetică

(creația de lumi posibile). Spațiu de manifestare plenitudinară a limbajului, după cum o definește Coșeriu, poezia corespunde „înțelegerii intuitive a ființei [...], este aprehensiune a universalului în individual, obiectivare a conținuturilor intuitive ale conștiinței” (Coșeriu 2009: 165). *Hemografia* stănesciană, „abstractă și practică totodată”, surprinde acest adevăr, în termeni echivalenți: „Te scrii pe tine însuși pe dinăuntru sufletului tău mai întâi, ca să poți la urmă să scrii pe dinafară sufletele altora” (Stănescu 1982: 67). Act ontologic în cel mai înalt grad, prin dublul proces de generalizare-individualizare poezia este *comunicare-semnificare*, de unde și caracterul ei non-entropic.

Dincolo-de-cuvânt: sensul. Cea de-a treia nervură a poeziei stănesciene, pe care o vizez în această sumară schiță de sistematizare, privește tocmai *mecanismul inefabil de constituire a sensului/ de comunicare estetică* în și prin poezie. „Ca vehicul poetic, scrie Nichita Stănescu, cuvântul scris tinde să-și piardă proprietățile sintactice, integrându-se unei morfologii pure”, ceea ce reprezintă un salt calitativ la nivelul *semnificării*. În alți termeni, limbajul este tărâm de permanentă actualizare-potențializare semantică, în funcție de nodurile intratextuale. Putem vedea în aceasta o convergență de viziune a poetului cu viziunea fizicianului – Heisenberg, în cazul de față: „Dacă poetul poate exprima gânduri ce nu pot fi reproduse în limbajul obișnuit, este tocmai deoarece cuvintele primesc o nouă semnificație din conexiunea în care se află, din rezonanța cu alte idei și din forma poetică a propoziției”⁴ (trad. n. – P.C.). Grație, însă, echilibrului dinamic individualizare-generalizare – căci „individualizarea absolută este o formă a necomunicării absolute”, notează poetul, iar generalizarea absolută riscă pulverizarea –, spre deosebire de comunicarea curentă, pândită în orice clipă de entropie, comunicarea poetică are *caracter anti-entropic*. „Fluxul comunicării se îngustează ca o pâlnie spre cuvântul scris și se lărgeste ca o pâlnie din cuvântul scris. [...] Cuvântul văzut (nu în sine, ci în momentul stabilirii lui ca vehicul poetic și al mutațiilor lui morfologice), prin caracterul său obiectiv și individualitatea sa subiectivă, produce realitate” (Stănescu 1982: 168-169).

Adevăratul nume al acestei realități este *sensul* sau, în cheie stănesciană, *necuvântul*. Provocat de „un cuvânt care nu există”, sensul se

---

⁴ „Si le poète peut exprimer des pensées qui ne peuvent pas être redites dans la langue ordinaire, c'est précisément parce que les mots reçoivent une signification nouvelle de la connexion dans laquelle ils se trouvent, de la résonance avec d'autres idées et de la forme poétique de la proposition” (Heisenberg 1998: 257).

sprijină „din disperare” pe cuvânt, dar el este *un dincolo-de-cuvânt*. Poezia se dezvăluie astfel ca revelație de lumi posibile, prin „transgresiunea orizontului experiențial primar” (reflectat în și prin limbaj), prin „epurarea conținutului cultural al simbolurilor, care devin simple semne lingvistice”, după cum remarcă Mircea Borcilă (1987: 193). În fapt, raportate la modelul teoretic al categoriilor de textualitate poetică – elaborat de către poeticianul clujean prin articularea teoriei blagiene a metaforicului cu tipologia culturală a lui Lotman și teoria integralistă coșeriană –, considerațiile lui Nichita Stănescu despre creație tind vădit spre cristalizarea conceptuală a unei viziuni de tip *semantico-sintactic/simbolic-matematic*. În *Fiziologia poeziei* citim: „cuvântul are funcția unei roți, simplu vehicul care nu transportă deasupra semantica sa proprie ci, sintactic vorbind, provoacă o semantică identificabilă numai la modul sintactic” (Stănescu 1982: 173).

Comunicarea poetică este o perpetuă transgresiune a fenomenalității și a limbajului, procesualitate semantică izomorfă inefabilului dinamism cuantic. Faptul că lumile pe care le configurează nu pot fi populate decât de energiile imaginarului (creator/ receptor) nu le dezmente realitatea, dimpotrivă: confirmă complexitatea insondabilă a realității structurate în niveluri diferite, dar non-separabile. Lumea Omului-fantă este un „Univers prin excelență simbolic, hermeneutic, în care semnele se autogenerază (transgresând separația dintre limbaj și reprezentare) [...], în care ‘totul e lipit de tot’ ca un efect de sens uriaș” (Duță 2021: 337). Materie-energie (micro-, macro-, bio-, psiho-noologică), realitatea își găsește în (trans)limbajul poeziei climatul cel mai prielnic, care scapă cartezianismului. Nichita Stănescu o știe prea bine atunci când spune că abscisa și coordonata nu limitează, ele devin însemne ale infinitului. *Poezia pulsatorie și necuvintele* se înscriu în aceeași paradigmă, căci „ideea de real este însăși Arta”. Câmp gravitațional al artei și al existenței, poezia nu respiră monadic, ci întreolaltă cu toate celelalte fâgașe de cogniție, așa cum sunt fizica, biologia sau chimia. Atât meditația stănesciană asupra limbajului, cât și creația propriu-zisă confirmă acest adevăr, conturat aici prin raportare doar la zona teoretică a operei ce se pretează, în totalitatea ei, unei hermeneutici transgresiv-integratoare.

Fizicianul și metafizicianul sensului. Proiectată în perimetrul *deltii revelatoare a sensului*, așa cum este ea cartografiată de către poeticianul Mircea Borcilă, poetica lui Nichita Stănescu îi sporește undele, diafanizându-le, totodată: zona *simbolic-matematică* se adâncește prin *microfizic*. Prin urmare, anexând noi ținuturi ale „realului învăluit” (Bernard d’Espagnat), creația stănesciană *omologhează și extinde*, în deplin

acord cu noua epistemă post-Planck, cel de-al patrulea nivel al poesisului discursiv, acesta devenind tipul poetic *symbolic-matematic-cuantic*.

Privite în pripă, apropierea/ rezonanțele ideatice semnalate în rândurile de față pot apărea arbitrare, îndeosebi din pricină că Nichita Stănescu nu-și articulează viziunea teoretică într-o construcție unitară, astfel că studiul onto-poeticii sale coincide cu un demers de *sparsa colligere*. Carnația textuală a „nervurilor” conceptuale focalizate doar schematic aici atestă însă îndeajuns posibilitatea construcției într-un climat transgresiv-integrator, acela pe care spiritul prin excelență transdisciplinar al poetului îl imaginează în finalul unui text, tot din *Respirări*, intitulat (nu întâmplător) *Necesitatea experimentului*:

„Îmi imaginez un colectiv format dintr-un poet, dintr-un matematician, dintr-un chimist (gândindu-mă la valențele posibile ale elementelor și ale cuvintelor), dintr-un biolog și un filozof, care să studieze materialul poeziei dintr-un punct de vedere mai larg și intuiesc excepționale rezolvări în folosul poeziei și în lărgirea unității de loc, timp, acțiune, nu numai prin ridicarea acțiunii la abstract, a categoriei de loc la abstract, ci și prin concretizarea timpului, prin descoperirea și elucidarea amănunțită a acelei părți din artă care nu ține de ‘esența’ ei, ci de forma ei constitutivă. E vorba de limbaj” (Stănescu 1982: 350).

Dacă filosoful din colectivul imaginat de către poet este, cu certitudine, un *metafizician al sensului*, la o privire atentă, ceea ce surprinde este absența unui fizician, cu atât mai mult cu cât, în alte texte, trimiterele sale la fizica teoretică sunt, precum am constatat, numeroase. La o privire și mai atentă, se vede însă că ne aflăm în fața unei situații similare celei din *Elegii*: cea de-a 12-a este acolo, dar „nu se vede”. Aidoma, fizicianul se află aici, „tăinuit” în persoana poetului, căci orice mare poet este fizician: un *fizician al sensului*. Chiar fizicianul particulelor elementare, de această dată Basarab Nicolescu, o spune: „Poeții sunt fizicienii sensului. Ei folosesc cuvintele ca instrumente de investigare a ceea ce se află dincolo de cuvinte” (Nicolescu 2013: 68). Urmându-i pe poeți, confrății lor, poeticienii, conceptualizează lumile poetice, potențându-le astfel inefabila consistență.

Nu încapă nicio îndoială că, sfărâmând cuvântul, precum nucleul de uraniu, spre a-i elibera „formidabila energie”, Nichita Stănescu se dovedește un autentic *fizician al sensului*. La fel de adevărat este însă și faptul că, pornind de la limbaj, „forma constitutivă” a poeziei, spre a dezvălui izvoarele și fâgașele pe care sensul le croiește în procesul de *poesis discursiv* „la un nivel mult mai adânc decât clasificările tradițio-

nale”, Mircea Borcilă este un autentic *metafizician al sensului*. Să ne mai îndoim oare de *tainica relianță dintre poetician și poet?*

BIBLIOGRAFIE

Boc, Oana (2007), *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Borcilă, Mircea (1997), *Între Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii*, în „Revista de filozofie”, anul XLIV, nr. 1–2, p. 147–163.

Borcilă, Mircea (1987), *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textului poetic*, în „Studii și cercetări lingvistice”, an XXXVIII, nr. 3, mai-iunie, p. 185–196.

Coșeriu, Eugeniu (2009), *Teze despre tema „limbaj și poezie”*, în *Omul și limbajul său*. Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînar, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

Duță, Ilona (2021), *Travaliu creator, schizoidie, himeră în literatura română. De la Mircea Cărtărescu la Mihai Eminescu*, Craiova, Editura Universitaria.

Heisenberg, Werner (1998), *Philosophie. Le manuscrit de 1942*, Traduit par Catherine Chevalley, Paris, Éditions du Seuil.

Lupasco, Stéphane (1960), *Les trois matières*, Paris, Éditions Julliard.

Morin, Edgar (2001), *La Méthode. 5. L'humanité de l'humanité*, Paris, Éditions du Seuil.

Nicolescu, Basarab (2013 [1994]), *Teoreme poetice*, București, Editura Curtea Veche.

Petrescu, Ioana Em. (1989), *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Stănescu, Nichita (1982), *Respirări*, București, Editura Sport-Turism.

Tămâianu-Morita, Emma (2001), *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Vilcu, Cornel (2010), *Orizontul problematic al integralismului. Integralism și fenomenologie*, I, Cluj-Napoca, Editura Argonaut & Scriptor.

Yurkievich, Saúl (1982), *Octavio Paz, indagador de la Palabra*, în Pere Gimferrer (ed.), *Octavio Paz. El escritor y la crítica*, Madrid, Taurus.

Zagaevschi Cornelius, Lolita (2005), *Funcții metaforice în „Luntrea lui Caron” de Lucian Blaga. Abordare în perspectivă integralistă*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

**A MYSTERIOUS RELIANCE: POETICIAN–POET
(Abstract)**

In his work *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice* (*Contributions to the elaboration of a typology of poetic texts*), pivotal text among the numerous studies that he dedicated to the analysis of the *discursive poesis process*, the poetician Mircea Borcilă distinguishes two main functional-typological categories: a *diagrammatic model* and a *symbolic model*, each of them with a binary structure. Thus, depending on the preservation/ destruction of discursive coherence, the first model subtends a *syntactic* poetic type and an *asemantic-asyntactic* poetic type, exemplified with the poetry of Arghezi, respectively with the avant-garde creation. In its turn, the second model bifurcates in *symbolic-mythical* (*poetic-semantic type*) and *symbolic-mathematical* (*semantic-syntactic poetic type*), categories illustrated by Blaga and Barbu.

Aiming precisely at the "universal applicability" of these categories, invoked at the end of the study, my approach focuses the metaliterary field of Nichita Stănescu's work, to project his ideatic profile in the theoretical area of the poetician Mircea Borcilă. Taking into account the intrinsic nature of Nichita Stănescu's vision, my hypothesis concerns its anchoring in the area of the *symbolic model*, more precisely in the *symbolic-mathematical topos* in the *revealing delta of meaning*. The first conclusion of the research is that, enclosing new lands of the "shrouded real", Nichita Stănescu's creation *homologates and extends* the semantic-syntactic poetic type towards the *microphysical*, so that we can talk about a *symbolic-mathematical-quantic poetic type*, in full agreement with the new post-Planck episteme.

Indeed, by breaking the word, like the uranium nucleus, in order to release its "formidable energy", the poet Nichita Stănescu proves to be an authentic (*micro*)*physicist of the meaning*. However, it is also true that, starting from language, the "constitutive form" of poetry, in order to reveal the sources and the paths that meaning makes in the process of discursive poetry "at a much deeper level than the traditional classifications", the poetician Mircea Borcilă proves to be an *eminent metaphysician of meaning*. Or, this being the case, the second conclusion of the investigation is imposed with corollary force: *between the poetician and the poet there is a mysterious reliance*.

Key words: Mircea Borcilă, Nichita Stănescu, poetic typology, creation of worlds, meaning, poet–poetician reliance.